מנורת המאור — ענין ספר תורה

וחייב כל אחד מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנא' (דברים לא, יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. פי' כתבו לכם את התורה שיש בה שירה, שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לכתוב הוא לעצמו. ויותר שכר הוא לכתוב אותו לעצמו, יותר ממי שקונה אותו מן השוק. כדגרסינן במ' מנחות בפרק הקומץ, א"ר יהושע בר אבא אמ' רב גידל, הלוקח ספר תורה מן השוק כאלו חוטף מצוה, כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קבלו מהר סיני. אמ' רב יהודה אמ' רב ששת, אם הגיה בו אפי' אות אחת, מעלה עליו הכתו' כאלו כתבו. ומצוה על המלך לכתוב ספר תורה שני לעצמו יותר על ספר תורה שהיה לו כשהיה הדיוט, שנא' (דברים יז, יח) והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר וגו'. ומגיהין אותו מספר העזרא על פי בית דין הגדול. ואסור לו לאדם למכור ספר תורה, ואפי' שאין לו מה שיאכל, ואפי' יש לו ספרים רבים, ואפי' ישן לקנות חדש. ואין מוכרין ספר תורה אלא בשביל אחד משני דברים, או שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו, ובלבד שאין לו דבר אחר למכור. ספר תורה שבלה או שנפסל, נותנין אותו בכלי חרש וקוברין אותו אצל תלמיד חכם, וזו היא גניזתו. מטפחות ספרים שבלו עושין מהן תכריכין למת מצוה, וזו היא גניזתן. תיק שהוכן לספר תורה והונח בו, והארון שנותנין ספר תורה בו, והמגדל שנותנין ספר תורה עליו, ואע"פ שהוא בתוך התיק, והכסא שהונח לספר תורה והונח עליו, הכל תשמישי קדושה הן, ואסור לזורקן כשיבלו, אלא גונזין אותן. תפוחי כסף וזהב וכיוצא בהן, שעושין לספר תורה לנוי, תשמישי קדושה הן, ואסור להוציאן לחול, אלא אם לוקחין בדמיהן ספר תורה או חומשים. אבל הבימות שעומדין עליהן שלוחי ציבור כשאוחז' הספר, והלוחות שכותבין בהם לתינוקות להתלמד, אין בהן קדושה. מניחין ספר תורה על גבי ספר תורה אחר, ואין צריך לומר על גבי חומשין. ומניחין חומשים על גבי נביאים ועל גבי כתובים, אבל אין מניחין כתובים על גבי נביאים ולא על גבי חומשים, ולא חומשים על גבי ספר תורה. וכל כתבי הקדש, ואפי' הלכות והגדות, אסור לזרוק אותן.

קמיעים, שכתוב בהן מכתב הקדש או שמות של טהרה, אסור ליכנס בהם לבית הכסא, אלא אם יהיו מחופות בעור. ואסור להכניס ספר תורה לבית הכסא ולא לבית המרחץ ולא לבית הקברות, אע"פ שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק שלו. ואסור לקרות בו עד שירחיק ארבע אמות מבית הכסא או מן המת או מן הקבר. ואסור לאדם לאחוז בספר תורה כשהוא ערום, ואסור לישב על גבי מטה שספר תורה עליה.

בית שיש בו ספר תורה אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאנו או שיניחנו בכלי ויתן הכלי בתוך הכלי אחר שאינו מזומן לו, אבל אם היה הכלי מזומן לו, אפי' עשרה כלים מזומנים לו זה בתוך זה ככלי אחד הן, ואסור לשמש מטתו בבית עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים. בד"א אם אין לו בית אחר, אבל אם יש לו בית אחר, אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאנו. כל הטמאים, ואפילו נדות ואפי' גוים, מותר לאחוז ספר תורה ולקרות בו, שאין דברי תורה מקבלין טומאה, שנא' (ירמיהו כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ה', מה אש אינה מקבלת טומאה, אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה. ובלבד שיהיו ידיו נקיות, ולא יהיו מטונפות ולא יהיו מלוכלכות, אלא רוחצין ידיהם ואחר כך מותרין לאחוז בספר תורה. ומצוה ליחד מקום לספר תורה, ולכבד אותו מקום, ולהדר אותו יותר מדאי. ולא ירוק אדם כנגד ספר תורה, ולא יגלה ערותו כנגדו, ולא יפשוט מנעליו כנגדו, ולא ישאנו על ראשו כמשוי, ולא יחזיר אחוריו לספר תורה, אלא אם היה גבוה ממנו עשרה טפחים.

הרואה ספר תורה חייב לעמוד מפניו, ויהיו הכל עומדין עד שיעמוד אדם שהוא מהלך אותו, או עד שיגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם. ואז מותר להם לישב. היה מהלך וספר תורה עמו, לא יניח אותו בתוך השק ויניחנו על גבי החמור וירכב עליו. ואם היה מתפחד מן הלסטים, מותר. ואם אין שם פחד, מניחו בחיקו כנגד לבו, והוא רוכב על גבי הבהמה והולך. כל מי שישב לפני ספר תורה, צריך לישב בכובד ראש ובאימה וביראה ובפחד, לפי שהוא העד הנאמן על כל ישראל, שנא' (דברים לא, כו) והיה שם בך לעד. ויכבדנו לפי כחו, דתנן כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות, וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות.

וחייב כל אחד מישראל לקרות הפרשה בכל שבת, שנים מקרא ואחד תרגום, ופסוק שאין בו תרגום, כגון ראובן שמעון לוי ויהודה, יקרא אותו שלשה פעמים. וזמן קריאתה מיום רביעי ואילך עד יום שבת קודם חצות. ואם קראה סירוגין יצא, ובלבד שישלים אותה יום שבת קודם חצות. ומנין פרשיותיה של תורה חמשים ושלש, חוץ מפרשת וזאת הברכה, שאין לה שבת מיוחד בפני עצמה כשאר פרשיותיה של תורה, והקצו אותה ליום טוב שני של שמיני חג עצרת, שהוא יום שמחת תורה, כמנין ג"ן. והוא ששלמה ע"ה אומר גן נעול אחותי כלה, וכתי' (בראשית ב, ח) ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם, שהתורה נבראה קודם בריאת העולם. וכל תרי"ג מצות הן כתובים בשבעה ושלשים פרשיות מן התורה, סימן לו"א הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך. ובשאר ששה עשר פרשיות הנשארות אין בהם צווי מצוה כלל, סימן תהום אמר לא בי הי"א.

וקריאת התורה תרגום, יסוד עזרא ע"ה ונביאים אחרונים הוא. כדגרסינן בפרק קמא דמס' מגלה א"ר ירמיה ואיתמ' ר' חייא בר אבא, תרגום של תורה אנקלוס הגר אמרו מפי ר' אליעזר ור' יהושע, ושל נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריהו ומלאכי. באותה שעה

נזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ויצתה בת קול ואמרה, מי הוא זה שגלה סתרי לבני אדם. עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמ', אני שגליתי סתריך, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד אבא אלא לכבודך עשיתי, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. בקש לגלות תרגום של כתובים. יצאתה בת קול ואמרה לו דייך. מאי טעמא, משום דאית ביה קץ המשיח. ותרגום של תורה אונקלוס הגר אמרו, והאמ' רב איקא בר אבין אמ' רב חננאל, מאי דכתי' (נחמיה ח, ח) ויקראו בספר תורת אלהים מפורש, זה תרגום, ושום שכל, אלו הפסוקים, ויבינו במקרא, אלו טעמים, ואמרי לה אלו המסורות, אלא שכחום ובא אנקלוס ויסדם. מאי שנא דאוריתא דלא איזדעזעה ארץ ישראל, ומאי שנא אנביאים דאזדעזעיה. אדאוריתא מפרשין מילה, דנביאים [איכא מילי דמיפרשן ו]איכא מילין דסתימין. כגון דכתי' (זכריה יב, יא) ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדדרימון בבקעת מגדון, ואמ' רב יוסף, אלמלא תרגום דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמ', מאי היא, בעידנא ההיא יסגא מספדא בירושלם כמספד אחאב בר עמרי, דקטיל יתיה הדדרימון, וכמספד יאשיהו בר אמון, דקטיל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדו.

וגרסי' במדרש תנחומא אמ' הב"ה לישראל, בני, היו קורין את הפרשה בזמנה בכל שנה ושנה, ואני מעלה אני עליכם כאלו אתם עומדין לפני ומקבלין אותה. וכל המסיים פרשיותיו עם הצבור מובטח לו שהוא בן עולם הבא. וכל הקורא הפרשה בכל שבת, כאלו קיים תרי"ג מצות, שכן הוא מנין האותיות של עשר הדברות מאנכי עד אשר לרעך. ועל זה אמר המשורר ר' שלמה ן' גבירול ז"ל באזהרות שחיבר על תרי"ג מצות אשר התוו התוות באותות נשתוות במספר המצות ובהם נאמרים והמושיעך והמודיעך עד אשר לרעך נתנם נחקרים.

ושבעה אותיות שבאשר לרעך, כנגד שבעה קולות שבהם ניתנה התורה, שהם במזמור הבו לה' בני אלים. והן, א' קול ה' על המים. ב' קול ה' בכח. ג' קול ה' בהדר. ד' קול ה' שובר ארזים. ה' קול ה' חוצב להבת אש. ו' קול ה' יחיל מדבר. ז' קול ה' יחולל אילות. ומנין תרי"ג עם שבעה אותיות אלו עולה לשש מאות ועשרים, כמנין כת"ר, כנגד כתר העליון קדוש ומקודש. והב"ה יתעלה שמו, אחר שהכין דרכי התורה וחקרה וראה שהיא כולה ישרה ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ואין בה נפתל ועקש, שנא' (משלי ח, ח) בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתלי ועקש, וכתי' (משלי ח, ט) כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת, נתנה לאדם לעסוק בה, כדי שיזכה לעולם הבא, שנא' (איוב כח, כז) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה, וכתי' (איוב כח, כח) ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואין אדם אלא ישראל, שנא' (יחזקאל לד, לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם.

ואסור לקרות פסוק מן התורה או מן הנביאים בבית המשתה שלא בזמנו, כדגרסי' במ' סנהדרין בפ' חלק, ת"ר הקורא פסוק בשיר השירים ועשאו כמין זמר, והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו, מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הב"ה ואומרת, רבונו של עולם, עשאוני בניך ככנור המנגנין בו גוים. אמ' לה, בתי, בשעה שיהו אוכלין ושותין במה יהיו עוסקין. אומרת לפניו, רבונו של עולם, אם בעלי מקרא יעסקו בתורה נביאים וכתובים, אם בעלי משנה יעסקו במשנה ובאגדות, אם בעלי תלמוד יעסקו בהלכות הפסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, והלכות החג בחג. ר' שמעון בן אלעזר אומר, כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנא' (משלי טו, כג) ודבר בעתו מה טוב. וגרסינן במ' מגלה בפרק בני העיר, ת"ר משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות החג בחג, שנא' (ויקרא כג, מד) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכשאדם קורא התורה בזמנה, צריך לקרותה באימה וביראה ובשמחה, שנא' (תהלים ב, יא) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה, ואומר עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה. ויקראנה בניגון ובנעימה, ויטעים הטעמים באר היטב, דאמ' ר' שפט א"ר יוחנן, הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמירה, עליו הכתו' אומר וגם אני נתתי לכם חוקים ומשפטים צדיקים לא טובים. אבל העוסק בתורה לשמה ובמקום הראוי לה ובזמנה, לא די לו שהוא מביא טובה לעולם, אלא שהב"ה מלמדו להועיל, ומראהו דרכי התעודה, ופוקח את עיניו לראות את מצפוניה, ונותן בלבו בינה ודעת להבין את סתריה, כדגרסינן במ' נדה בפרק תינוקת, מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, רבים עשו ולא הועילו, יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר (משלי ב, ו) כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. א"ר חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לכל עבדיו ולאוהבו שגר משלפניו. כך הב"ה נתן תורה לכל ישראל והביא אותה לפניהם כשולחן ערוך, אבל למי שהוא למד תורה לשמה הוא מורה אותו מחכמתו וממה שלא גלה לכל אדם אלא ליודעיו ולחושבי שמו.

גדולה תורה וגדול שכרה משכר הצלת נפשות ומבנין בית המקדש ומכיבוד אב ואם. כדגרסינן בפרקא קמא דמסכת מגלה, אמ' ר' יוסי, גדול תלמוד תורה מהצלת נפשות, דמעיקרא קא חשיב למרדכי בתר ארבע ולבסוף קא חשיב בתר חמשה. מעיקרא, אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה מרדכי בלשן וגו', ולבסוף כתי' (נחמיה ז, ז) הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי וגו'. פי' מתחלה כשהיה תמיד עוסק בתורה עם החרש והמסגר, שהם הסנהדרין, היתה מעלתו גדולה, והיה מזכירו הכתוב אחר ארבעה שרים, ואחר שירד לבית המלך לשמשו, אע"פ שהציל נפשות בימי אחשורוש, הואיל ולא היה עוסק בתורה כל כך כמו שהיה עושה תחלה, משום טורח בית המלך, ירד ממקצת גדולתו, והיה מזכירו הכתו' אחר חמשה שרים. אמ' רב, ואיתמא ר' יצחק בר שמואל בר מרתא, גדול תלמוד תורה מבנין בית המקדש, שכל ימים שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה. גדולה תורה מכבוד אב ואם. אמר רבה בר בר חנא אמ' ר' יוחנן, שנים שהיה יעקב אבינו ע"ה בבית עבר ללמוד תורה לא נענש עליהם מפני שלא נתעסק בכבוד אביו.